

La precarietat energètica des d'una perspectiva ecofeminista

Irene González Pijuan (irene.gonzalez@esf-cat/@irenegonzalezpi)
Membre d'Enginyeria sense Fronteres

Paraules clau: ecofeminisme, precarietat energètica, dret a l'energia, gestió comunitària, infància

La precarietat energètica és un problema complex i multidimensional que no es pot tractar de manera aïllada sense fer una anàlisi global del model energètic i les seves conseqüències sobre les persones i el medi ambient. Així, cal empènyer el discurs més enllà de la capacitat de pagament de les llars i qüestionar-se regulacions, context polític, assumpcions socials i, sobretot, la visió mercantilista de l'energia. La precarietat energètica té forts impactes sobre la salut física i mental de les famílies, i incideix de manera diferencial durant la infància i l'adolescència. Igualment, l'actual model energètic impacta de manera diferencial sobre les dones a través de l'extractivisme, de la manca d'accés a serveis energètics per desenvolupar les tasques de cura i reproducció social i exclou-les del procés de presa de decisions. Així doncs, és imprescindible revisar aquest model des d'una perspectiva ecofeminista i criteris de justícia social que garanteixin un control públic i comunitari de l'energia que obeeixi a l'interès general, minimitzi els impactes sobre els territoris i consideri l'energia com un dret essencial per gaudir d'unes condicions de vida dignes.

1. De la pobresa energètica a la precarietat energètica

La Covid-19 ha tingut greus impactes sobre la nostra societat. Principalment, per les morts que ha ocasionat, però també ha posat en relleu la gestió precària d'alguns serveis essencials a les persones —l'exemple més clar serien la sanitat i les residències de la gent gran— i ha fet aflorar les desigualtats socials a causa de les mesures proposades per fer-hi front: el confinament i l'aturada parcial de l'economia.

L'obligatorietat de quedar-se a casa ha aprofundit encara més la precària situació habitacional de gran part de la població, amb greus dificultats per satisfer lloguers o hipoteques, tancada en espais petits, amb males condicions d'il·luminació i ventilació o en situació de precarietat

2 | Barcelona Societat – En profunditat

energètica. En aquest article abordarem el concepte de precarietat energètica, un problema complex i multidimensional que durant l'última dècada ha adquirit rellevància en l'agenda pública i que fins ara ha estat difícil de definir, d'identificar i de mesurar.

Podríem dir que hi ha un conjunt de factors que ens indiquen que una llar està en risc de trobar-se en una situació de vulnerabilitat energètica, entesa com la propensió d'experimentar una situació en què la llar no rep una quantitat adequada de serveis d'energia (Tirado, 2018 citant Bouzarovski i Petrova, 2015). La vulnerabilitat energètica és un concepte més ampli que el tradicionalment emprat de pobresa energètica, ja que la concep com a fenomen dinàmic (les llars poden entrar i sortir d'una situació de pobresa energètica depenent de factors interns i també conjunturals).

A la taula 1 es recullen set factors que poden ajudar a determinar una situació de vulnerabilitat energètica. Identifiquem els que fins ara eren considerats dins la definició tradicional de pobresa energètica com a assequibilitat — referit tant al preu de l'energia com als ingressos de la llar— i eficiència energètica, però també d'altres que descriuen altres aspectes de la precarietat energètica com ara la flexibilitat, les necessitats, les pràctiques o el mateix accés a serveis energètics. Cal ressaltar també la seguretat com a factor rellevant, lligat als riscos d'electrocució i incendi derivats de les connexions de subministraments irregulars o de l'ús de mètodes de fortuna per escalfar-se —ús d'espelmes o crema de diaris, fustes o palets—.

Tot i oferir una visió més global de les situacions de vulnerabilitat energètica i integrar la perspectiva Nord-Sud en els diferents factors (com l'accés o l'accessibilitat), aquesta definició encara està massa basada en la llar com a unitat de mesura i quasi únic espai determinant de la manca de serveis

energètics. Proposem, per ampliar la mirada i incloure les causes estructurals de la problemàtica, abordar-la des del concepte de precarietat energètica

Taula 1. Factors que poden determinar una situació de pobresa energètica. Any 2015

Factor	Força motriu
Accés	Baixa disponibilitat de vectors energètics adequats per cobrir les necessitats de la llar.
Assequibilitat	Desproporció entre el cost de l'energia i els ingressos de la llar, inclosos el paper dels impostos i dels mecanismes d'assistència. Incapacitat d'invertir en la construcció d'infraestructures energètiques noves.
Flexibilitat	Incapacitat de canviar d'un mode de proveïment d'energia que sigui apropiat per a la necessitat de la llar.
Eficiència energètica	Pèrdua desproporcionada d'energia útil en la conversió d'energia a serveis d'energia a la llar.
Necessitats	Desajust entre els requeriments energètics de la llar i els serveis d'energia disponibles per raons socials, culturals, econòmiques o de salut.
Contractes de pràctiques	Dificultats en l'accés a programes de suport o formes eficients d'ús d'energia a la llar.
Seguretat	Existència d'un alt risc d'incendi o electrocució per la presència de subministraments irregulars o l'ús de mètodes de fortuna per escalfar-se.

Font: Elaboració pròpia a partir de Bouzarovski i Petrova (2015)

Ens basem en dues qüestions per proposar el canvi de concepte. En primer lloc, hi ha un interès evident de les companyies subministradores d'instal·lar el concepte de pobresa o vulnerabilitat, que trasllada tot el focus de responsabilitat en la persona que “no pot pagar un servei que consumeix”, i, per tant, l'única actuació possible és la intervenció dels serveis socials per “assistir econòmicament les llars perquè puguin accedir al servei”. Aquesta manera de fer evita que el mateix “servei” sigui qüestionat. En segon lloc, el concepte de precarietat és molt més ampli i apel·la, també, a una responsabilitat política. De fet, “la precarietat energètica complementa els marcs de pobresa i de

3 | Barcelona Societat – En profunditat

vulnerabilitat energètica en ampliar els coneixements sobre la privació d'energia fora de casa i enllaçar-los amb les circumstàncies institucionals i polítiques que poden (mobilitzar) grups sociodemogràfics particulars per actuar sobre el tema” (Petrova, 2017: 3).

Així, el concepte de precarietat energètica permet considerar tots els factors que hi intervenen com són preus abusius i opacitat en els costos de les factures, vulnerabilitat econòmica per atendre el pagament, mal estat de l'habitatge (humitats, fongs, etc.), mal estat i manteniment del cablejat i les canonades, manca de seguretat en el servei energètic (connexions punxades) i, fins i tot, qüestionar la producció primària d'energia (combustibles fòssils, contaminació, etc.) o el seu model de gestió i mercantilització.

De fet, una de les qüestions més preocupants i que compliquen més la detecció i abordatge de la precarietat energètica —i les seves conseqüències sobre les famílies— és l'estigmatització i culpabilització de les llars que estan en aquesta situació. En aquest sentit, és important proposar l'ús de conceptes que no facin recaure la responsabilitat sobre les llars. Així, és aconsellable que parlem de famílies vulnerades en lloc de vulnerables, ja que així d'alguna manera reconeixem el rol de la societat i les polítiques públiques en aquesta situació. Sembla evident, però cal insistir sovint sobre el fet que no respon a una voluntat de les mateixes famílies trobar-se en aquesta situació, sinó que és el resultat de processos que les envolten com la precarització del mercat de treball, un augment de la desigualtat social i, en el cas concret que ens ocupa, la mercantilització i opacitat en la gestió de l'energia. Per tant, hauríem de complementar les solucions individuals i curterministes (molt necessàries per fer front a les emergències familiars) com les transferències econòmiques puntuals cap a les llars amb millores pel que fa

a regulacions i polítiques públiques que desencadenin canvis estructurals.

2. Aclarint conceptes al voltant de la precarietat energètica

A Barcelona, “els resultats de l'anàlisi de l'Enquesta de condicions de vida (ECV 2016) i de l'Enquesta de Salut Pública de Barcelona (ESPB 2016), totes dues de l'any 2016, indiquen que al voltant de 170.000 persones eren incapaces de mantenir el seu habitatge a una temperatura adequada en els mesos freds o tenien un endarreriment en el pagament dels rebuts de subministraments bàsics inclosos l'electricitat, el gas o l'aigua corrent. D'aquests, uns quants milers de persones van deixar, a més a més, de disposar d'alguna de les seves fonts habituals d'energia en algun moment, és a dir, van ser desconnectats de manera forçada o voluntària, a causa de dificultats econòmiques a la llar” (Tirado-Herrero, 2018: 59).

La dificultat de mesurar amb certa “exactitud” la precarietat energètica rau en diversos factors. D'una banda, a vegades el discurs de l'energia com a bé mercantilitzat fa que les famílies assumeixin que la incapacitat de pagament ha de tenir com a conseqüència viure amb fred i austeritat energètica (situacions de precarietat energètica que no es detecten). D'altra banda, les llars desenvolupen estratègies diferents per combatre les dificultats d'accés a serveis energètics: hi ha qui minimitza l'ús d'aquests serveis, i, per tant, percep casa seva com molt freda a l'hivern i molt calenta a l'estiu; hi ha qui s'endeuta amb les companyies per poder escalfar-se, cuinar o tenir llum; hi ha qui disminueix molt la despesa d'altres bens essencials com l'alimentació i, finalment, famílies que es veuen obligades a connectar-se irregularment, amb les conseqüències d'inseguretat i rebuig social que això comporta.

4 | Barcelona Societat – En profunditat

L'estigma i la culpabilització que acompanyen les llars en situació de precarietat energètica venen d'onades, d'una banda, per l'aporofòbia existent a la nostra societat, però també per alguns conceptes erronis fortament instal·lats.

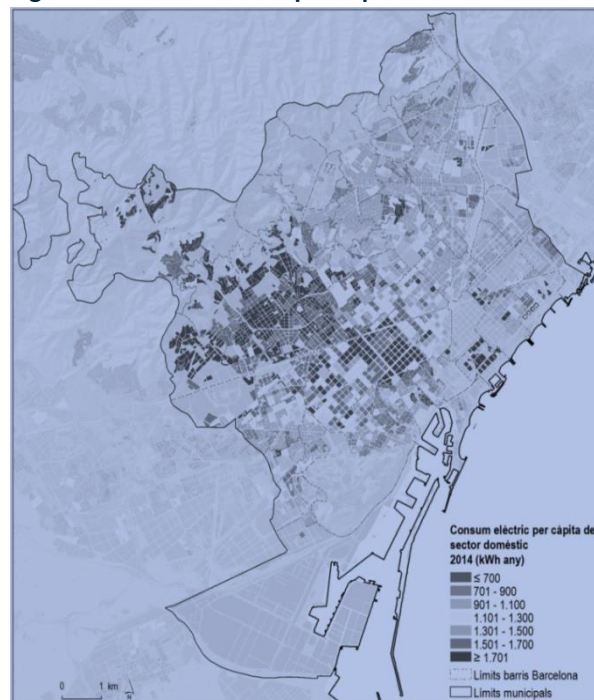
Per exemple, es tendeix a percebre la formació en estalvi energètic o hàbits energètics de les llars com una de les possibles mesures per fer front a situacions de precarietat energètica. Es traslladen conceptes perillosos com “si les famílies demanen ajudes han de posar de la seva part per a reduir al màxim el consum energètic”. La realitat és que, en general, les famílies en aquesta situació consumeixen per sota de les seves necessitats bàsiques, són perfectament conscients dels seus usos energètics i si “l'estalvi energètic” respongués a una demanda de sostenibilitat com se'ns fa creure, s'aplicaria amb la mateixa contundència a les famílies o indústries que, tot i tenir capacitat de pagament, sí que consumeixen en excés i caldria que reduïssin la seva despesa energètica.

La figura 1, elaborada per l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), ens mostra la greu disparitat que hi ha en el consum elèctric *per càpita* del sector domèstic a la ciutat de Barcelona i ens indica on cal realment millorar els hàbits energètics i reduir el consum, ja no en relació amb la capacitat de pagament de les famílies, sinó amb una reflexió més profunda dels usos energètics en un context d'emergència climàtica.

Un altre concepte erroni, molt estès i difícil de combatre, és el que fa referència a les famílies que es connecten de manera irregular a la xarxa elèctrica “perquè no volen pagar” i “prefereixen posar en risc les veïnes”. La realitat és ben diferent. Actualment la dificultat d'accedir a un habitatge digne és alta per la majoria de famílies, i és especialment preocupant el risc en llars encapçalades per dones

(*monomarentals* o vivint soles), llars amb infants, persones migrades, en situació d'atur o treballadores del sector de les cures, entre d'altres. Disposar d'un habitatge és imprescindible per desenvolupar una vida digna i les famílies es veuen obligades a recórrer a l'ocupació per accedir a un sostre; en aquests casos, les empreses subministradores de gas o electricitat es neguen a instal·lar comptadors, de manera que per disposar de serveis energètics —de nou, imprescindibles per a una vida digna— es connecten a la xarxa de manera irregular.

Figura 1. Consum elèctric per càpita del sector domèstic

Font: IERMB (Domene, Garcia-Sierra, 2017)

En primer lloc, és important dimensionar correctament la problemàtica. Dades proporcionades pel diari Ara

corresponents a l'any 2018 afirmaven que, segons fonts d'Endesa, només l'1% del que la companyia considera "frau elèctric" prové de les famílies vulnerables. Els responsables més importants són, en realitat, alguns "grans clients".

Dos anys abans, el 2016, tal com alertaven els bombers de la UGT en un comunicat, hi havia hagut 4.497 incendis amb 29 víctimes mortals; un increment del 18% respecte als darrers anys. Parlaven "d'infrahabitatges, de riscos elèctrics com a conseqüència d'instal·lacions defectuoses, de preses d'escomeses sense les proteccions adequades, de sobrecàrregues d'instal·lacions i electrocucions". Aquell any hi va haver també un augment del 20% d'intoxicacions per CO₂ com a conseqüència de la mala combustió de calderes o l'ús de mètodes de fortuna per escalfar el dinar o la llar. L'any 2014, quatre nens i nenes i perdien la vida al Vendrell en un habitatge precari del qual havien estat desnonats per Bankia i havien ocupat posteriorment punxant-hi el subministrament de la llum.

Una enquesta duta a terme per l'Aliança contra la Pobresa Energètica (APE) a 160 llars amb els subministraments irregulars en l'àmbit de l'àrea metropolitana de Barcelona indica que més del 60% de les famílies han intentat regularitzar el subministrament elèctric i no han pogut, i que prop del 14% ni tan sols ha pogut empadronar-se (quan és obligatori per llei fer-ho).

De fet, a partir de les experiències traslladades per les afectades de l'APE (Angel, 2019), moltes persones que tenen els subministraments irregulars ho fan contra la seva voluntat, ja que l'empresa no els permet regularitzar el servei, i se senten avergonyides, culpables i fins i tot "lladres d'electricitat". Els testimonis traslladen sovint rebuig i criminalització per part de les famílies veïnes i de l'opinió

pública en general i es tradueix en aïllament i en un impacte molt elevat en la salut mental de la família.

Vista la situació en conjunt, potser val la pena reflexionar sobre la necessitat d'abandonar discursos criminalitzadors des del prejudici i perseverar en l'exigència de regularitzar comptadors a tots els habitatges per vetllar, sempre en primer lloc, per la seguretat física i emocional de les persones i garantir-ne els drets energètics.

3. Els impactes de la precarietat energètica en la infància

Una qüestió rellevant al voltant de la precarietat energètica, i a la qual s'ha dedicat poca atenció, és saber quins impactes diferencials té durant la infància i l'adolescència.

A la ciutat de Barcelona el 15% de llars amb infants no es poden permetre mantenir l'habitatge a una A la ciutat de Barcelona temperatura adequada els mesos freds i un 13,4% ha patit endarreriments en el pagament de subministraments vinculats a l'habitatge. Tot i ser prou altes, aquestes dades són mitjanes que amaguen fortes desigualtats entre districtes i realitats com la de Nou Barris, on un 35% de llars no poden mantenir una temperatura adequada i prop del 29% pateix endarreriment en les factures. Les dades ens mostren, també, que la correlació entre aquests dos indicadors és més aviat baixa; és a dir, les famílies que tenen dificultats per assolir una temperatura adequada a l'habitatge no coincideixen, necessàriament, amb les que tenen factures pendents de pagar.

Les dades es tornen encara més alarmants quan entrem a considerar col·lectius més estigmatitzats i invisibilitzats com són les famílies amb subministraments irregulars: a les 160 famílies enquestades per l'APE hi havia almenys 145 menors.

6 | Barcelona Societat – En profunditat

Aquest menors viuen permanentment en una situació d'inseguretat i risc d'incendi o electrocució a causa de la negativa de les empreses subministradores d'instal·lar comptadors d'emergència en llars en situació d'ocupació

Tot i l'evidència, tradicionalment el focus de la precarietat energètica no s'ha posat en la infància i adolescència i, per tant, hi ha poques dades al respecte i un dèficit de polítiques públiques específiques. Diversos estudis consultats i entrevistes fetes amb persones expertes i famílies afectades indiquen, però, que l'exposició a carències com la manca de serveis energètics dignes durant els primers anys de vida pot tenir impactes irreversibles en la salut física, cognitiva i social futura de les persones.

Aquests impactes poden ser sobre la salut física, amb alta incidència d'asma, bronquitis i d'altres malalties de vies aèries recurrents i difícils de curar; també desnutrició a conseqüència de la mala alimentació que sovint pateixen les famílies que han de decidir si menjar bé o pagar factures.

D'altres factors poden tenir greus efectes sobre la salut mental d'infants i joves com els relacionats amb una possible manca d'higiene corporal, estigma, aïllament, estrès familiar a causa de la impotència de no poder proveir els menors de condicions dignes i de l'assetjament vinculat a deutes impagats, culpabilització, etc. És especialment delicada la situació dels adolescents que demanen més intimitat, accés a les tecnologies, prioritzen la relació entre iguals i poden

Taula 2. Privacions materials dels infants 0-17 anys segons districte de residència. Barcelona, 2018

	Ciutat Vella	L'Eixample	Sants - Montjuïc	Les Corts i Sarrà – Sant Gervasi	Gràcia	Horta-Guinardó	Nou Barris	Sant Andreu	Sant Martí	Total
Més d'una privació	56,2	12,9	41,4	11,3	19,2	19,4	55,2	28,1	30,4	27,1
Una o més privacions	67,4	22,2	58,1	22,5	28,6	42,9	66,5	38,6	44,9	40,0
No es poden permetre un àpat de carn o peix almenys cada dos dies	14,2	1,9	7,1	0,9	6,7	3,4	7,5	3,5	3,5	4,4
No es poden permetre mantenir l'habitatge a una temperatura adequada els mesos freds	32,3	6,2	25,4	3,5	9,3	12,4	35,0	16,3	13,4	14,9
Endarreriments en el pagament de l'habitatge	31,0	3,1	10,7	8,7	3,9	8,9	26,2	14,9	16,3	12,4
Endarreriments en el pagament de compres ajornades	7,8	7,3	5,8	4,8	2,6	7,5	13,3	9,9	15,2	8,0
Endarreriments en els pagaments dels subministraments d'habitatge	27,3	6,6	16,4	7,5	7,7	10,7	28,7	12,0	15,5	13,4
No es poden permetre una despesa imprevista	57,5	17,9	41,4	9,2	25,4	34,3	59,2	35,4	36,2	31,7
No es poden permetre anar de vacances una setmana a l'any	42,4	10,7	33,6	6,4	11,7	15,4	45,6	19,2	26,4	21,0
No es poden permetre connexió a internet	12,8	1,4	10,2	0,6	5,3	3,1	14,4	3,0	3,9	5,1

Font: Dades clau de la infància i l'adolescència Ajuntament de Barcelona, 2018.

buscar diferenciació o confrontació amb la família. De fet, un estudi elaborat pel National Children Bureau del Regne Unit apunta que un de cada quatre adolescents que viu en precarietat energètica està en risc de patir problemes de salut mental (en altres adolescents la proporció és un de cada vint).

No hem de menystenir tampoc els possibles impactes de la precarietat energètica en la dimensió educativa, que es tradueixen en absentisme degut a la recurrència de malalties, falta de concentració, dificultats d'estudi a casa, possibles situacions de *bullying*, estigma o manca de descans nocturn.

Finalment, cal considerar els impactes sobre la seguretat de nens i nenes derivats de connexions irregulars als subministraments. Tal com comentàvem anteriorment, és imprescindible comprendre que, donades les necessitats energètiques que impliquen les tasques de cura i sosteniment de la vida, les famílies buscaran la manera de proveir-se de serveis energètics encara que siguin insegurs, i és necessari, de manera urgent, revertir aquesta situació.

Menció a part mereixen situacions com la que es viu al barri de la Font de la Pólvora, a Girona, on tot i el context de confinament i prohibició de desconnexions se succeeixen els talls massius diaris emparats de nou pel relat del “frau elèctric”. Un 80% de les 462 famílies es veuen obligades a tenir generadors que paguen —igual que les factures de llum—, han patit 7 incendis en 4 anys, han tornat a l'ús del gas butà i les estufes de llenya, els menors no poden seguir tasques escolars, etc. L'estiu passat, en plena onada de calor, van disposar de 20 minuts de llum en 48 hores i neveres i congeladors van deixar de ser funcionals.

Vistes les conseqüències que pot tenir per als menors viure en precarietat energètica, cal emprendre mesures

transversals per combatre aquesta situació. Des d'entitats com Enginyeria sense Fronteres i l'Aliança contra la Pobresa Energètica es proposa ampliar la detecció de situacions de risc, ja que moltes famílies queden fora dels circuits oficials: treballar, per exemple, una proposta de protocol de detecció als centres educatius. Cal establir ajudes dirigides a la infància i adolescència que no paternalitzin les famílies i que combatin les situacions de vulnerabilitat severa des d'una perspectiva de justícia social. Les assignacions per fill o filla han provat ser efectives a altres països per disminuir el risc de pobresa en llars amb menors a càrrec. Cal implantar una renda bàsica garantida.

Si des de la perspectiva dels drets dels infants proporcionem educació i sanitat, i la precarietat energètica les vulnera totes dues, per què no hauríem de pensar en una habitabilitat digna i aigua i energia suficients per no comprometre la seva salut física i mental? De quina manera esperem que funcioni la igualtat d'oportunitats si dins de les provisions bàsiques a la infància no estem incorporant els subministraments bàsics i la seguretat residencial? És a dir, quina justícia social pretenem assolir si no posem la vida al centre de totes les polítiques socioeconòmiques?

4. La precarietat energètica des d'una perspectiva de gènere

Són moltes les veus que denuncien actualment la insostenibilitat del sistema econòmic des de punts de vista ecològics, socials i reproductius. Amaia Pérez Orozco (2012) posa en relleu que la crisi actual implica una crisi ecològica, una crisi de reproducció social en el Sud global (impossibilitat de satisfer les expectatives de reproducció material i emocional de les persones, crisis alimentàries/humanitàries) i una crisi de la cura als països del Nord global (fallida dels circuits que asseguraven la cura imprescindible per viure).

L'energia té, des del punt de vista físic i material, un gran paper en la lluita contra la crisi ecològica —l'esperada transició energètica—, un rol preponderant des del vessant de la justícia social i una vinculació molt gran amb les tasques de cura, reproducció i sosteniment de la vida. Per tant, és imprescindible que la lluita contra la precarietat energètica es faci des d'una perspectiva ecofeminista, contrària a la lògica d'espoli i acumulació de benefici econòmic de l'extractivisme actual.

De fet, en els darrers anys hem vist com organitzacions de dones que durant dècades han defensat i vinculat les seves vides al territori arreu han passat a primera línia de visibilitat, denunciant els profunds impactes dels projectes extractivistes. Col·lectius de defensores de l'Amèrica Llatina han denunciat la violència patriarcal associada a l'extractivisme i n'han explicat el *modus operandi*, que s'inicia amb l'exclusió deliberada de les dones dels processos de presa de decisió que afecten el territori i les seves vides (negociació de l'empresa), i se superposen amb estructures patriarcal preexistents. Un cop implantada l'empresa, se succeeixen els desequilibris ecològics, segons el territori: contaminació de fonts d'aigua, desaparició de la pesca o d'altres fonts d'alimentació, dificultats per a l'agricultura, etc., sumades a la captació de la força de treball masculina cap a l'empresa desvinculant-la del territori i augmentant les tasques de cura femenines (divisió sexual del treball). Generalment, els projectes s'acompanyen de la militarització del territori (que contribueix a la seva masculinització), i de la reclusió de les dones a l'espai domèstic o com a objecte d'abús sexual als prostíbuls i cantines que acompanyen la implantació del megaprojecte.

Contràriament al que el capitalisme extractiu defensa, els megaprojectes extractivistes no tenen cap impacte econòmic positiu sobre les comunitats que els pateixen, sinó que

transporten l'energia lluny dels territoris saquejats i la comercialitzen sota el principi del benefici econòmic, la qual cosa genera encara més precarietat energètica (la manca de serveis energètics dignes a la llar) i més impactes sobre les dones.

A la ciutat de Barcelona, per exemple, la bretxa salarial, la parcialització i precarització del treball femení (és a dir, la segmentació tant vertical com horitzontal del mercat de treball) i els rols de gènere, fortament presents, són alguns dels factors responsables del que anomenem *feminització de la pobresa*. En conseqüència, la desigualtat de gènere afecta la precarietat energètica, que amenaça famílies *monomarentals*, dones migrades, dones treballadores en el sector de les cures o dones que viuen soles, especialment més grans de 65 anys.

Pel que fa als rols de gènere, al gràfic 1 podem veure com, de mitjana, les dones encara tenen el doble de vinculació a les tasques de cura —llar i família— que els homes. Aquest fet, unit al lligam existent entre serveis bàsics i activitats de la llar, reforça encara més l'impacte de la precarietat energètica sobre les dones i explica que organitzacions com l'APE estiguin profundament feminitzades o que quasi el 70% d'ajudes econòmiques per a serveis energètics fossin sol·licitades per dones l'any 2015 (González Pijuan, 2017).

De fet, una de les reflexions necessàries a fer sobre els serveis energètics és, donada la seva vinculació a tasques essencials de sosteniment de la vida i el seu reconeixement des de la perspectiva de drets, com pot ser que, lluny de prioritzar i protegir el consum familiar, assumim un cost desproporcionadament elevat, un IVA del 21% i uns costos fixos a la factura de la llum que penalitzen àmpliament els consumidors domèstics. És a dir, assumim que es prioritza

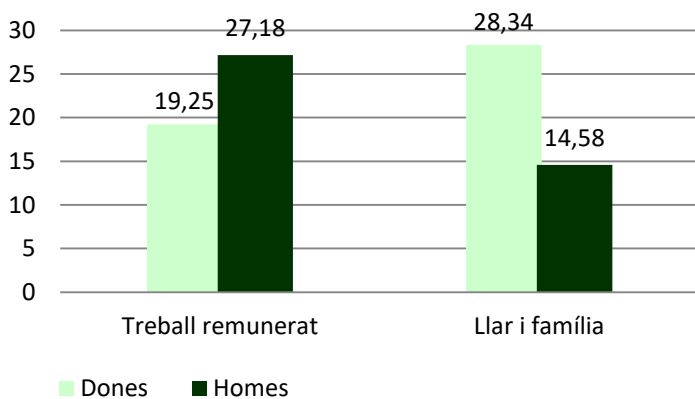

9 | Barcelona Societat – En profunditat

l'energia orientada al benefici econòmic per sobre de l'energia per a les tasques de cura i reproducció social.

Finalment, cal posar en relleu que la presa de decisions en el sector elèctric està també profundament masculinitzada, tal com recull el llibre *Tenim energia*, publicat per la Xarxa per la

Gràfic 1. Mitjana d'hores setmanals de les activitats de la llar i la família i treball remunerat a Catalunya, 2011

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Observatori IQ extretes de la Generalitat de Catalunya

Finalment, cal posar en relleu que la presa de decisions en el sector elèctric està també profundament masculinitzada, tal com recull el llibre *Tenim energia*, publicat per la Xarxa per la Sobirania Energètica: el 2016 només el 5% dels càrrecs executius i de lideratge dels consells d'administració de les empreses més rellevants a escala global del sector de l'energia i els subministraments eren dones (Ernest & Young, 2016). L'absència de dones en els consells executius va acompanyada de l'absència de dones en el sector acadèmic i la seva presència minoritària en congressos i debats rellevants del sector. Tot i així, com dèiem, les dones estan liderant tant la defensa dels seus territoris davant el model

energètic al Sud Global, com la lluita contra la precarietat energètica i per una transició energètica socialment justa a Catalunya i a d'altres països.

En resum, abordar la precarietat energètica des d'una perspectiva ecofeminista implica, en primer lloc, reconèixer els impactes que té l'actual model energètic sobre les dones (des de l'extractivisme fins a la manca de serveis energètics suficients a la llar), però també posar en relleu altres qüestions estructurals com les següents:

- Qui controla el sector de l'energia (hi ha un control públic i democràtic, vinculat al territori, que asseguri l'interès general o es basi en el principi de justícia social?).

- Per a quina finalitat es transforma i es "consumeix" l'energia (prioritzem les necessitats energètiques vitals, orientades als serveis energètics dignes a la llar, a les cures i a la reproducció social?).

- D'on prové l'energia que consumim (quines són les fonts d'energia que utilitzem? La "producció/transformació" d'energia es fa amb principis ecològics i de justícia social?).

5. Qui (i com) controla el model energètic?

Durant massa temps s'ha volgut separar la precarietat (o pobresa) energètica del model global de gestió de l'energia. Són moltes les evidències que ens haurien de fer pensar si en realitat aquesta creixent precarietat energètica no és sinó una conseqüència del model i de la mercantilització d'un servei bàsic que mai no hauria d'haver abandonat l'esfera del que és públic.

Tot i així, les darreres dècades ens han volgut fer assumir que la gestió privada era, de llarg, millor que la pública: més eficient, menys corrupta, més orientada al benefici.

10 | Barcelona Societat – En profunditat

El 2009, dues directives europees (2009/72/CE i 2009/73/CE) contribueixen a consolidar la liberalització del sector elèctric i del gas (iniciada a finals dels anys noranta a l'Estat espanyol) i a separar els processos: generació, transport, distribució i comercialització.

Des d'aleshores, han passat tot un seguit de coses:

- Entre el 2008 i el 2018 la tarifa de la llum puja un 66,8% a l'Estat espanyol.

- En el mateix període, la CNMC va imposar sancions per manipulació de preus a les grans companyies com Iberdrola (25 M€ el 2015), Endesa (5,8 M€ entre el 2016 i el 2017) o Naturgy (19,5 M€) i, tot i així, la tendència a l'alça de preus va continuar.

- Entre el 1998 i el 2013, un informe de l'Observatori del Deute a la Globalització xifrava els pagaments il·legítims (fora de l'interès de la ciutadania) en el sector elèctric en una forquilla entre 81.709 i 103.899 milions d'euros.

- Des de l'inici de les privatitzacions, 24 exministres han tingut càrrecs a les 6 principals companyies elèctriques que operen a l'Estat espanyol, segons dades proporcionades pels diaris Marea i Crític.

A escala europea, les conseqüències de la liberalització del sector de l'energia han estat àmpliament denunciades pel sindicat de treballadores de serveis públics (EPSU), que va publicar el juliol del 2019 un informe sobre el fracàs de les polítiques de la Unió Europea per a la liberalització del sector de l'energia.

L'estudi ens mostra com, sota el paradigma de la liberalització i del lliure mercat s'ha produït una gran

concentració de poder en determinades companyies subministradores (les Big Five). En conseqüència, han augmentat els preus del gas i l'electricitat a tot Europa (el 2014 les famílies europees gastaven de mitjana el 9% dels seus ingressos en serveis energètics), la precarietat energètica s'ha doblat, els drets de les treballadores del sector han disminuït i les energies renovables han estat frenades des de la iniciativa privada, subsistint amb fons públics que han possibilitat el seu actual desplegament.

Així mateix, altres estudis¹ han demostrat que hi ha una mancança crònica en la previsió, la inversió i el manteniment de les xarxes, i un nombre cada cop més gran d'ajuntaments del territori català denuncien talls recurrents en el servei sense causa aparent.

En l'àmbit de la sostenibilitat i la lluita contra l'emergència climàtica, que avui en dia és ineludible, ens trobem que tant Naturgy Generación com Endesa Generación es troben entre les 15 empreses més contaminants de Catalunya, segons un rànquing publicat per *Sentit Crític* a partir de dades del Ministeri per la Transició Ecològica².

No hem d'oblidar tampoc, tot i que se'n parli poc, del Tractat de la Carta de l'Energia, un acord de protecció d'inversions signat a mitjans dels anys noranta. La Carta de l'Energia és el tractat de protecció de les inversions que més demandes econòmiques ha generat als governs dels estats que l'han signat, concretament 129 en els últims 20 anys. De fet, des del 2011 l'Estat espanyol ha estat subjecte de 47 demandes

---

1. <https://esf-cat.org/wp-content/uploads/2017/06/ESFeres19-RecuperantControlEnergia-web.pdf>

2. <https://www.elcritic.cat/dades/aquestes-son-les-15-empreses-mes-contaminants-a-catalunya-49732>

pels canvis que va fer el 2013 en les garanties de preus a les energies renovables.

Pel que fa a la precarietat energètica, és emblemàtic el cas de Bulgària, que fa front a tres demandes energètiques d'empreses d'Àustria i de la República Txeca per haver impulsat des del Govern una rebaixa del 7% en els costos de l'electricitat. A Bulgària, el 2018, el 34% de la població no podia mantenir casa seva a una temperatura adequada i el 30% patia endarreriments a les seves factures, segons dades de l'European Observatory of Energy Poverty.

De fet, un informe publicat pel Transnational Institute i el Corporate Europe Observatory alerta de la possibilitat que, mitjançant el Tractat de la Carta de l'Energia, els inversors internacionals puguin denunciar l'Estat espanyol (recordem que Endesa és propietat d'Enel, italiana) arran de les mesures imposades durant l'estat d'alarma com ara la prohibició de talls de subministrament.

Moltes vegades, la simple existència d'aquests tractats de protecció de les inversions i l'amenaça de les demandes mitjançant tribunals d'arbitratge dissuadeixen els estats a l'hora de fer canvis profunds en la legislació en benefici del medi ambient i les persones, o revertir processos de liberalització.

6. Conclusions

La precarietat energètica és un problema complex i multidimensional que no es pot tractar de manera aïllada sense una anàlisi profunda del model energètic i les seves implicacions. És necessari anar transitant cap a un discurs i una terminologia que no responsabilitzi les famílies, ja que s'han vulnerat els seus drets energètics.

Cal fugir també de discursos que s'escorin només en la perspectiva ecologista i abandonin la de la justícia social: cal analitzar, per exemple, com possibles i millors formes de producció i gestió de l'energia —com ara les comunitats energètiques— arriben a les famílies en situació de precarietat energètica en igualtat de condicions. La lluita pel model energètic no hauria de deixar-se cap col·lectiu pel camí. Hem d'assegurar que totes disposem de serveis energètics essencials per a la vida, assegurar que deutes il·legítims no ofeguen les famílies, assegurar els drets de les treballadores, demanar responsabilitat a les empreses i demanar la reapropiació dels serveis bàsics en l'esfera pública.

Actualment, la precarietat energètica afecta moltes famílies i la Covid-19 pot incrementar-ne encara més el nombre. Per tant, són necessàries ara les mesures de xoc com mantenir la prohibició de talls, condonar els deutes de les famílies en situació de vulnerabilitat i assegurar-ne els serveis energètics mitjançant descomptes i pagaments de factures. Són necessaris els punts d'assessorament energètic, que s'han mostrat útils en millorar l'accés als serveis energètics de les famílies de la ciutat.

Tot i això, una solució a la precarietat energètica no passa només per això, sinó per repensar el model, per exigir que allò que és d'interès i és un dret de tota la ciutadania torni a l'esfera pública i comunitària, sota control i participació ciutadana, per descomptat. Nacionalitzar les grans elèctriques, abandonar la via de protecció d'inversions internacional per iniciar la via de protecció dels drets econòmics, socials i culturals de les persones.

Ni set, ni fred, ni foscor: drets a l'energia.

Bibliografia

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Dades clau d'infància i adolescència a Barcelona*, 2018.

ADAM, S.; MONAGHAN, R. Fuel Poverty. What it means for Young parents and their families. Economy Energy, National Children Bureau, 2018.

ANGEL, James. "Irregular connections: Everyday energy politics in Catalonia". *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 43, núm. 2 (2019), p. 337-353

BÁRCENA, L.; APARICIO, M.; FLORES, L. "España expuesta a demandas millonarias por las medidas sociales ante la Covid-19. ¿Ha llegado la hora de abandonar los Tratados de Inversiones?"
<https://blogs.publico.es/dominiopublico/33087/espana-expuesta-a-demandas-millonarias-por-las-medidas-sociales-ante-la-covid-19-ha-llegado-la-hora-de-abandonar-los-tratados-de-proteccion-de-inversiones/>
[Consulta: 2 juny 2020]

BAUTISTA, J.; DOMINGUEZ, D.; ROBAINA, E. "Les portes giratòries dels polítics a les grans empreses energètiques".
www.elcritic.cat/investigacio/les-portes-giratories-dels-politica-a-les-grans-empreses-energetiques-10509 [Consulta: 27 maig 2020]

CARVAJAL, L. *Extractivismo en América Latina. Impacto en la vida de las mujeres y propuestas de defensa del territorio*. Fondo de Acción Urgente América Latina y el Caribe, 2016.

COLECTIVO MIRADAS CRÍTICAS DEL TERRITORIO DES DEL FEMINISMO. "(Re)patriarcalización de los territorios. La lucha de las mujeres y los megaproyectos extractivos". www.ecologiapolitica.info/?p=10169
[Consulta: 27 maig 2020]

COTARELO, P. *El coste real de la energía*. Observatori del Deute a la Globalització, 2015.

DOMENE, E.; GARCIA-SIERRA, M. (2017). "El funcionament del sistema metropolitana. Cap a una transició sociometabòlica." Institut d'Estudis Regionals i Metropolitana de Barcelona. Disponible en línia: <https://iermb.uab.cat/ca/iermb/estudi/el-funcionament-del-sistema-metropolitana-cap-a-una-transicio-sociometabolica/>

ERNEST & YOUNG. *All tied up. Working capital management report*, 2016.

FERREIRO, E.; FORNIÈS, D.; TROBAT, A. *Dones, feminismes diversos i drets col·lectius*. Col·lecció Drets Col·lectius. CIEMEN, 2017

GONZÁLEZ PIJUAN, I. *Desigualtat de gènere i pobresa energètica, un factor de risc oblidat*. Esferes. Enginyeria sense Fronteres, 2017.

PETROVA, S. "Encountering energy precarity: Geographies of fuel poverty among young adults in UK". *Transactions*. Vol. 43 (1) (2018), p. 13-30.

PÉREZ-OROZCO, A. *Subversión feminista de la economía*. Traficantes de Sueños, 2012.

TIRADO-HERRERO, S. *Indicadors municipals de pobresa energètica a la ciutat de Barcelona*. Barcelona, 2018.

WEGHMANN, V. *The failure of energy liberalisation*. PSIRU, University of Greenwich, 2019.

XARXA PER LA SOBIRANIA ENERGÈTICA. *Tenim energia*. Icaria Editorial, 2017.